

Качкыналиев М.

**ЕВРАЗЭСТИН ИНТЕГРАЦИЯЛЫК ИНСТИТУТТАРЫНЫН
АЛКАГЫНДА ТРАНСПОРТТУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮ БАШКАРУУНУН
НАТЫЙЖАЛУУЛУГУН ЖОГОРУЛАТУУ МАСЕЛЕЛЕРИ**

Качкыналиев М.

**ЗАДАЧИ ПО ВОПРОСАМ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТА И ПОВЫШЕНИЯ
ЭФФЕКТИВНОСТИ ЕЕ УПРАВЛЕНИЯ В РАМКАХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ
ИНСТИТУТОВ ЕВРАЗЭС**

M. Kachkynaliev

**TASKS ON DEVELOPMENT OF TRANSPORT AND IMPROVE ITS MANAGEMENT
INTEGRATION WITHIN THE EURASEC INSTITUTIONS**

УДК:303.832/17

Бул макалада ЕвразЭС тин интеграциялык институттарынын алкагында транспортту өнүктүрүүнү башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатуу маселелери каралган.

Негизги тоскоолдук болуп транспортно-логистикалык комплексттердин жоктугу жана ЕвразЭС мүчө-өлкөлөрүнүн транспорттук системаларынын негизги фондуларынын 70% эскирүүсү, транспорттук баардык типтердин эскилиги жетип жарабай калуу процесстеринин башталышы эсептелет. Бул маселелер биримдиктин алкагында гана чечилиши мүмкүн. Бириккен транспорттук мейкиндикти түзүүнүн приоритеттери болуп логистикалык центрлердин системасын өстүрүү; ЕвразЭСтин мүчө-өлкөлөрүнүн транзиттик мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашыруу; транспорттук кызмат көрсөтүүнүн жалпы рыногун түзүү болуп саналат. Ошол үчүн, бирдиктүү транспорттук мейкиндикти жана башкаруунун улуттуктан жогорку системасын түзүү жолундагы маанилүү кадам ЕвразЭСтин алкагында жасалган, анын артыкчылыгы болуп КМШга караганда кыйла терең, жалпы кабыл алынган эл аралык ченемдерге, анын ичинде БТС жана транспорттук кызмат көрсөтүүлөрдүн жалпы рыногун түзүүгө жооп берген экономикалык интеграция саналат.¹

Евразиялык экономикалык шериктештикти уюштуруу жөнүндө келишимде Бажы бирлиги жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндик жөнүндө келишимдер менен аныкталган максаттар менен милдеттерге жетишүү үчүн тыгыз жана натыйжалуу соода-экономикалык кызматташтык концепциясы түптөлгөн.² Жетишилген келишимдерди жүзөгө ашыруунун уюштуруу-укуктук аспаптары, кабыл алынган чечимдерди жүзөгө ашырууга контролдук кылуу системасы жана талаптардын жоопкерчиликтери каралган. 2003-жылы декабрда ЕвразЭСке

ООНдун Башкы Ассамблеясынын алдындагы байкоочунун статусу берилген.

ЕвразЭСтин алкагында транспортту башкаруунун улуттуктан жогорку системасын түзүү багытында алгачкы кадамдар жасалган. Атап айтканда, транспорт чөйрөсүндө интеграциялык процесстерди камсыз кылуу жана ЕвразЭСтин Интеграциялык комитетинин алдыда мүчө-мамлекеттердин транспорттук ведомстволорунун өз ара аракеттенүүсүн уюштуруу үчүн 2001-жылы транспорт саясаты боюнча Кеңеш түзүлгөн. Кеңештин алдында төрт жумушчу орган түзүлгөн жана иштеп жатат:

- транспорттук мыйзамдарды шайкеш келтирүү боюнча комиссия;
- транспорттук коридорду өнүктүрүү боюнча комиссия;
- билим берүү жана илим боюнча жумушчу топ;
- бажы жана транспорттук ведомстволордун өз ара аракеттенүүсү боюнча жумушчу топ.

Шериктештиктин негизги программалык документи болуп транспортту өнүктүрүү максаттарын, милдеттерин жана өнүктүрүү механизмдерин аныктаган ЕвразЭСтин БТМ калыптандыруу боюнча Концепциясы саналат. Ал 2007-жылы иштелип чыккан жана Шериктештиктин 2008-жылдын 25-январындагы (өкмөт башчыларынын деңгээлинде) Шериктештиктин Мамлекеттер аралык кеңешинин №374 чечими менен бекитилген жана 2020-жылга чейин эсептелген.

Ага ылайык БТМ деп транспорттук процесстердин техникалык жана технологиялык айкалышуусун, транспорт жагында мыйзамдарды жана атаандашуунун бирдиктүү режимин шайкеш келтирүүнү камсыз кылган жүргүнчүлөрдү, жүктөрдү, буюмдарды жана транспорт каражаттарын тоскоолсуз ташуусу үчүн ЕвразЭСке мүчө-мамлекеттердин транспорттук системасынын топтомун түшүнөбүз. БТМ транспорттун бардык түрлөрүн камтыйт жана менчиктин бардык түрлөрүндөгү өлкөнүн мекемелеринин транспорттук жана көмөчкү кызмат көрсөтүүлөрдү берүүчүлөргө жайылтылат.

2011-жылы 28-январда ЕвразЭСтин Интеграциялык комитетинин №1224 чечими менен 2011-

¹ Реализация приоритетных транспортных проектов ЕвразЭС Алматы 24 сентября 2009.

² Концепция формирования Единого транспортного пространства Евразийского экономического сообщества. М.2008.

2015-жылдарга бардык жети багыт боюнча БТМ калыптандыруунун экинчи этабында Бирдиктүү транспорттук мейкиндикти калыптандыруу боюнча иш-чаралар бекитилген:

- транспорттук кызмат көрсөтүүлөрдүн жалпы рыногун калыптандыруу; транспорттук мыйзамдарды шайкеш келтирүү;
- транспорттук инфраструктураны өнүктүрүү жана эл аралык логистикалык борборлор системасын түзүү;
- жүк жана жүргүнчүлөрдү ташуунун транспорттук техникасын жана технологияларын өнүктүрүү;
- транзиттик потенциалды өнүктүрүү;
- кадр потенциалын өнүктүрүү;
- ЕврАзЭСтин Бирдиктүү транспорттук мейкиндикти башкаруу системасын түзүү.

Концепцияда 2015-жылга чейин БТМны башкаруунун институттук негиздери аныкталгандыгын белгилей кетүү зарыл. Атап айтканда, БТМнын натыйжалуу иштеши жана жөнгө салынышы камсыз кылуу үчүн негиз катары Шериктештиктин колдонуудагы институттук системасын пайдалануу сунуш кылынган, мында транспорттук саясат боюнча Кеңеш негизги жөнгө салгыс катары чыгат.

Бул мезгилге карата ЕврАзЭС органдарынын чечимдери, ошондой эле Кеңештин катышуусу менен иштелип чыккан, транспорт жагында Шериктештик кабыл алган мыйзамдык жана ченемдик база улуттук органдардын тийиштүү чечимдеринен, ошондой эле мүчө-мамлекеттердин улуттук мыйзамдын жана ченемдик-укуктук актыларынан үстөмдүк кылат. Бул этап ЕврАзЭСтин алкагында горизонталдык интеграциялык процесстер жана толук көлөмүндө Бажы бирлигин жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикти калыптандыруу менен байланышкан. Шериктештиктин айрым мамлекеттеринин ортосунда транспорт жагында түзүлгөн эки тараптуу келишимдер, өкмөттөр аралык макулдашуулар транспорттук кызмат көрсөтүүнүн жалпы рыногун жана толук көлөмүндө БТС калыптандыруу максатында ЕврАзЭСтин көп тараптуу макулдашуулары менен алмаштырылууга тийиш. Бул мезгилде көп тараптуу транспорттук саясат калыптанып, Шериктештиктин өлкөлөрүнүн мыйзамдык жана ченемдик-укуктук базасы шайкеш келтирилет жана унификацияланат, консультациялар жана талаштарды чечүүнүн натыйжалуу механизмдери түзүлүп, ошондой эле транспорттук коопсуздук, ташуулардын коопсуздугу жана транспорттун курчап турган чөйрөгө тийгизген зыяндуу таасирлерин төмөндөтүү жагында бирдиктүү саясат жүргүзүлөт.

БТС башкаруунун система жаратуучу элементи болуп транспорттук саясат боюнча Кеңеш саналат, анын 2015-жылга чейинки чечими кеңештин мүчөлөрүнүн рекомендациялар жана ЕврАзЭСтин Интеграциялык комитети жана Мамлекеттер аралык кеңеши тараптар өкмөттөрдүн тапшырмалар механизмдери аркылуу транспорт жагында ведомстволор аралык жөнгө салууну камсыз кылат. Ошондой

болсо да БЭМ калыптандырууга байланыштуу БТС түзүүнү интенсивдештирүү боюнча мүмкүнчүлүктөрдү эске алуу менен негизги интеграциялык багыттар боюнча кыйла ыкчам координациялык ишмердик талап кылынышы мүмкүн. Бул маселелерди чечүү концепциянын жоболорун жүзөгө ашыруу менен катар БТС башкаруу системасын түзүүнүн варианттарын жана Шериктештиктин улуттуктан жогорку деңгээлине (улуттуктан жогорку органга) транспортту башкаруудагы улуттук ыйгарым укуктардын бир бөлүгүн берүү механизмдерин иштетүүнү талап кылат.

ЕврАзЭСтин Парламенттер аралык ассамблеясы тарабынан Шериктештиктин аймагында транспорт иши транспорттун төмөнкүдөй түрлөрү менен жүргүзүлө тургандыгы аныкталган: темир жол, автомобиль, аба, суу, трубоөткөргүч. Ошентип, ЕврАзЭСтин алкагында мамлекеттер аралык жөнгө салуу транспорттун аталган түрлөрүнө жайылтылат.

Шериктештиктин интеграциялык институттарынын алкагында орун алган өнүгүүнү башкаруу жана координациялоо механизмдери транспорттун айрым түрлөрүнө колдонууга жараша өз өзгөчөлүктөрү бар.

Темир жол транспорту

Анын иштеши улуттук, мамлекеттер аралык жана эл аралык ченемдер менен жөнгө салынат. Көп тараптуу жөнгө салуу төмөнкүдөй жүргүзүлөт:

Темир жолдордун кызматташтыгы уюму (ТЖКУ), анын ишине ЕврАзЭСке бардык мүчө-мамлекеттер жигердүү катышат. ТЖКУнун жоопкерчилик чөйрөсү – эл аралык темир жолдук ташууларды, эң оболу Европа менен Азиянын ортосунда, анын ичинде комбинацияланган ташууларды, эл аралык темир жол коридорлору жагында макулдашылган транспорттук саясатты түзүүнү, жүргүнчүлөрдү эл аралык темир жол менен ташуу жөнүндө Макулдашуу (ЖЭТМ), жүктөрдү эл аралык темир жол менен ташуу жөнүндө Макулдашуу (ЖЭТТМ), эл аралык темир жолдук жүк катнаштары жөнүндө Макулдашуу (ЭТЖКМ), вагондорду туура пайдалануу эрежелери жөнүндө макулдашуу жана эл аралык темир жолдук ташууларга; темир жолдорду эксплуатациялоо жана эл аралык темир жолдук ташууларды андан ары өнүктүрүү менен байланышкан техникалык маселелер жагындагы кызматташтык менен байланыштуу башка укуктук документтер боюнча иштерди алып барууну жөнгө салуу. Көрсөтүлгөн бардык иштер туруктуу комиссиялардын (транспорттук саясат жана өнүктүрүү стратегиясы боюнча; транспорттук укук боюнча; жүк ташуулар боюнча; жүргүнчүлөрдү ташуу боюнча; инфраструктура жана кыймылдуу курам боюнча), ошондой эле башка эл аралык уюмдар менен атайын биргелешкен топтор тарабынан жүргүзүлөт. ТЖКУнун кайталангыстыгы анын ишине катышуу ЕврАзЭСтин мамлекеттик башкаруу органдарынын – транспорт жана коммуникация министрликтери (ТЖКУнун министрлеринин Кеңешмесинин сессиясы) гана эмес, ошондой эле темир жол компанияларынын жетекчилеринин

(ТЖКУнун темир жолдорунун башкы директорлорунун Конференциясы) деңгээлинде жүргүзүлө тургандыгында турат.

ООНдун Европалык экономикалык комиссиясынын ички транспорт боюнча комитети (ООНдун ЕЭК ИТК). Анын милдетине темир жол транспорту жагында негизги эл аралык конвенцияларды жана макулдашууларды, биринчи кезекте 1985-жылдагы эл аралык магистралдык темир жол тилкелери жөнүндө Европа макулдашуусун, 1991-жылдагы эл аралык комбинацияланган ташуулардын маанилүү тилкелери жана тийиштүү объекттер жөнүндө Европа макулдашуусун, 1952-жылдагы темир жол менен жүктөрдү, жүргүнчүлөрдү жана чек ара аркылуу буюмдарды ташуу шарттарын жеңилдетүү жөнүндө эл аралык конвенцияны, 2006-жылдагы кошумча СМГСты колдонуу менен темир жол транспорту менен жүк ташууда эл аралык бажы транзитинин жол-жоболору жөнүндө конвенцияны, 1982-жылдагы чек арада жүктөргө контролдук кылуунун шарттарын макулдашуу жөнүндө эл аралык конвенцияны аткарууну тескөө кирет.

ЕврАзЭСтин бардык мамлекеттеринде темир жол транспорту ишин координациялоо боюнча мамлекеттер аралык орган болуп саналган *КМШга катышкан-мамлекеттердин темир жол транспорту боюнча кеңеши (Кеңеш).* Анын ишине Шериктештикке мүчө-мамлекеттердин, ошондой эле КМШнын калган өлкөлөрүнүн, Грузиянын, Латвиянын, Литванын жана Эстониянын темир жолдук администрациялары катышат. Кеңештин негизги милдети – мамлекеттер аралык деңгээлде жана үчүнчү өлкөлөр менен катым-катнашта темир жол транспорту ишин координациялоо, БЭМдин алкагында Шериктештикке мүчө-мамлекеттердин ортосунда транспорттук-экономикалык байланыштардын иштешин жана өнүгүшүн камсыз кылуу үчүн темир жол транспорту ишинин макулдашылган шарттарын жана принциптерин иштеп чыгуу. Кеңеш темир жолдук администрациялардын (темир жолдордун) ташуу процессин уюштуруу жана камсыз кылуу, кыймылдуу курамды жана контейнерлерди ремонттоо жагындагы бузуулар, жүк, буюмдарды, ташуулардын эрежелерин сактабагандык, жүктөрдү жеткирүү мөөнөттөрүн өткөрүп жиберүү, мамлекеттер аралык ташууларда жана үчүнчү өлкөлөр менен катнашууда колдонулган башка ченемдерди бузгандык үчүн жоопкерчиликти белгилейт, ошондой эле экономикалык жоопкерчилик жүзөгө ашыруунун ыкмаларын жана механизмдерин, темир жолдук администрациялардын талаштарды чечилишинин тартибин бекитет.

ЕврАзЭС алкагында темир жол транспорту ишин координациялайт. Муну менен бирге негизги макулдашуулар болуп төмөнкүлөр саналат: Беларусь Республикасынын, Казакстан Республикасынын, Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын ортосундагы транспорттук бирликти түзүү жөнүндө макулдашуу; Евразия экономикалык шериктештигинин Бирдиктүү транспорттук мейкин-

дигин түзүү Концепциясы; Шериктештиктин транспорттук коридорун түзүү жана өнүктүрүү боюнча макулдашылган саясатты жүргүзүү жөнүндө келишим; ЕврАзЭСке мүчө-мамлекеттердин темир жол бекеттеринин ортосунда жүк ташууларга темир жол тарифтерин түзүү жана колдонуунун жалпы принциптери; ЕврАзЭСке мүчө-мамлекеттердин темир жол бекеттеринин ортосунда жүк ташууларга төмөндөтүүчү коэффициенттерди жана тепчиме тарифтик ставкаларды белгилөөнүн тартиби; шериктештиктин транспорттук маршруттарынын тизмеси. 2012-жылдан баштап БЭС түзүүнүн алкагындагы макулдашуулар жана техникалык регламенттер менен аныкталган функциялардын бир бөлүгүн Евразия экономикалык комиссиясы аткарат.

Андан тышкары, темир жол транспорту ишин улуттук деңгээлде тийиштүү транспорт жана коммуникация министрликтери, алардын түзүмдүк бөлүмдөрү, ошондой эле бир катар учурларда мамлекеттик темир жол ишканалары тарабынан жөнгө салынат.

Беларусь Республикасында:

БР транспорт жана коммуникация министринин биринчи орун басары тескеген Белорус темир жолу;

БР Транспорт жана коммуникация министрлигинин транспорттук системаларды координациялоо, лицензиялоо жана логистикалык башкармалыгы.

Казакстан Республикасында:

КР Транспорт жана коммуникация министрлигинин темир жол транспорту комитети;

КР Транспорт жана коммуникация министрлигинин транспорттук контроль комитет;

Кыргыз Республикасында:

КР транспорт жана коммуникация министрлигинин жарандык авиация жана темир жол транспорту бөлүмү.

Россия Федерациясында:

РФ Транспорт министрлигинин темир жол транспорту жагында мамлекеттик саясат Департаменти;

Темир жол транспорту федералдык агенттиги;

РФ транспорт чөйрөсүнө федералдык көзөмөл кызматы.

Тажикстан Республикасында:

ТР темир жол администрациясы, РТ Транспорт жана коммуникация министрлигинин жарандык авиация жана темир жол транспорту бөлүмү.

Евразия экономикалык бирлигин калыптандыруу жана интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнүн алкагында улуттуктан жогорку жөнгө салуу бир катар багыттарда кеңейтилүүгө тийиш. Алар интеграциялык мааниге ээ болууга жана темир жол транспорту чөйрөсүндө табигый монополиялардын кызмат көрсөтүүлөрүнө жеткиликтүүлүктү жөнгө салуу жөнүндө 2010-жылдын 9-декабрындагы макулдашууга кошулууга тийиш:

1) төмөнкү принциптерди сактоо менен **инфраструктуралык кызмат көрсөтүүсүнө жүк ташуучулардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу:**

- жүк ташуучуларга талаптардын бирдейлиги;

- жүк ташуучулар пайдаланган темир жолдун кыймылдуу курамынын талаптагыдай техникалык абалынын камсыз кылуу;
- техникалык жана технология мүмкүнчүлүктөрүнө негизденүү менен инфраструктуранын өткөрүү жөндөмдүүлүгүнүн чегинде инфраструктуралык кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүк берүү;
- жүк ташуучуларга карата инфраструктуралык кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө бирдик баа (тарифтик) саясатты жүргүзүү;
- кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмеси, аларды аткаруу тартиби темир жол транспортунда ташуу процессинин бардык катышуучулары үчүн алардын тарифтери, акысы жана жыйымдар жөнүндө маалыматтардын жеткиликтүүлүгү.

2) 2013-жылдын 1-январына чейин **БЭС алкагында инфраструктуралык кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүк эрежелерин** белгилеген документтердин иштеп чыгуу жана кабыл алуу. Кызмат көрсөтүү эрежелери инфраструктуранын өткөрүү жөндөмдүүлүгүн диспетчерлештирүүнүн жана бөлүштүрүүнүн бирдиктүү принциптери, кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүктүн артыкчылыктарын аныктоонун бирдиктүү принциптери, кызмат көрсөтүүгө келишимдердин олуттуу шарттары, лицензиялоонун, ошондой эле кызмат көрсөтүүлөргө талаптардын мамлекеттеринин жүк ташуучуларынын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн зарыл болгон башка жоболорду камтыган жөнгө салуучу маселелери .

3) **Тарифтик саясат.** Темир жол транспортунун кызмат көрсөтүүсүнө тарифтер жана (же) алардын чегинин деңгээли ар бир мамлекеттин мыйзамдарына жана эл аралык келишимдерге ылайык, ошондой эле тарифтерди дифференциациялоо мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылуу менен, анын ичинде жүктүн түрлөрү, вагондордун типтери жана таандыктыгы боюнча, жүк ташуунун аралыгына, вагондордун көп жүктөлүү даражасына жараша төмөнкү принциптерди сактоо менен белгиленет:

- көрсөтүлгөн кызматтарга түздөн-түз тиешелүү экономикалык жактан негизделген чыгымдардын ордун толтуруу;
- инфраструктуранын өнүгүшүн камсыз кылуу;
- кызмат көрсөтүүлөргө тарифтердин транспаренттүүлүгүн экономикалык шарттар кескин өзгөргөн учурда тараптарга алдын-ала маалымдоо менен андай тарифтерди жана (же) алардын чектелген деңгээлин кошумча кайра кароо мүмкүнчүлүгү;
- тарифтерди белгилөө жөнүндө чечимдерди кабыл алуунун маалымдуулугун жана ачыктыгын камсыз кылуу;
- жүктөрдүн номенклатурасын аныктоого жана тарифтердин белгилөө эрежелерине шайкеш мамиле кылууну колдонуу;
- ар мамлекетте алардын мыйзамдарына ылайык тарифтин валютасын аныктоо.

4) катнаштын түрлөрү боюнча мүчө-мамлекеттердин аймагында жүктөрдү ташуу боюнча темир

жол транспортунун кызмат көрсөтүүлөрүнө (жүктөрдү ташуу боюнча темир жол транспортунун кызмат көрсөтүүлөрүнө экспорттук, импорттук жана ички мамлекеттик тарифтер) **тарифтерди 2013-жылдын 1-январына чейин унификациялоо.**

5) 2013-жылдын 1-январынан баштап темир жол транспортунун уюмдарынын укуктарын жүзөгө ашыруу үчүн жүктөрдү ташуу боюнча темир жол транспортунун кызмат көрсөтүүлөрүнө **тарифтердин деңгээлин өзгөртүү** жөнүндө чечимдер кабыл алынат. Өзгөртүүлөр мамлекеттердин ыйгарым укуктуу органдары тарабынан белгиленген баалардын чегинде болууга тийиш. Мындай чаралар темир жол транспортунун атаандашууга жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу, транспорттун бул түрү менен жүк ташууларды жүргүзүү үчүн жагымдуу шарттарды түзүү, жаңы жүк агымдарын тартуу, темир жол менен жүк ташуунун колдонулбаган же аз колдонулган маршруттарын пайдалануу мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылуу, жүк ташуулардын көлөмүн өстүрүүгө дем берүү, ошондой эле жаңы техникаларды жана технологияларды киргизүү максатында жүргүзүлөт.

6) **Транзиттик ташуулар жагындагы саясат.** Үчүнчү өлкөлөргө жүк ташууда координацияланган жана макулдашылган тариф саясатын камсыз кылуу, ал эми 2013-жылдын 1-январынан баштап бир мамлекеттин аймагынан транзит аркылуу башка аймак аркылуу үчүнчү өлкөлөргө карай жана андан кайткан багытта, ошондой эле башка мамлекеттин аймагы аркылуу транзит менен тараптардын мамлекеттеринин ортосунда жүк ташууда унификацияланган тарифти колдонууну камсыз кылуу.

Андан тышкары, көп тараптуу деңгээлде төмөнкү маселелер көтөрүлүүгө тийиш:

- ЕврАзЭСтин аймагы боюнча темир жол маршруттарын макулдашып өнүктүрүү; артыкчылыктуу долбоорлорду иштеп чыгуу жана ишке ашыруу;
- БЭМдин ичинде темир жол менен (мүчө-мамлекеттердин ортосундагы катнаштарда) жүргүнчүлөрдү ташуу боюнча кызмат көрсөтүү рыногун жөнгө салуу;
- темир жол транспортун стратегиялык өнүктүрүү жагында макулдашылган саясатты иштеп чыгуу;
- эл аралык уюмдар, биринчи кезекте ТЖКУ, ООНдун Европа экономикалык комиссиясы (ООНдун ЕЭК), темир жол транспорту боюнча Кеңеш менен кызматташтыктын алкагында тараптардын макулдашылган позицияларын иштеп чыгуу;
- темир жол транспортунун уставдарын жана башка ченемдик-укуктук актыларды транспорттук кызмат көрсөтүүнүн жалпы рыногунун талаптарына ылайык келтирүү максатында аларды акырындык менен унификациялоо;
- темир жол персоналынын күбөлүктөрүн өз ара таануу, ЕЭМтин алкагында мүчө-мамлекеттердин ортосунда адистердин жеткиликтүүлүгүн либералдаштыруу, кадрларды даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу жагындагы програм-

маларды жүзөгө ашыруу боюнча макулдашылган саясатты калыптандыруу.

Автожол транспорту (жүк жана жүргүнчүлөрдү автомобилдик ташуу жана автожолдордун тармагын өнүктүрүү) транспорттун башка түрлөрүнө салыштырганда кыйла даражада ЕврАзЭСтин алкагында жөнгө салынат. Автожол транспортунун маселелери ЕврАзЭСтин транспорттук саясат боюнча Кеңешинин, ошондой эле анын комиссиялары менен жумушчу топторунун жыйналыштарынын күн тартибинин негизи болуп саналат.

ЕвЕврАзЭСтин алкагында автожол транспортуна тиешелүү төмөнкүдөй негизги документтер кабыл алынган:

1998-жылдын 22-январындагы транспорттук бирликти түзүү жөнүндө Беларусь Республикасынын, Казакстан Республикасынын, Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын ортосундагы макулдашуу;

1998-жылдын 24-ноябрындагы транспорттук бирликти түзүү жөнүндө, эл аралык автомобилдик катнаш жөнүндө мүчө-мамлекеттердин ортосундагы макулдашуу (күчүнө кирген эмес, Беларусь Республикасы ратификациялаган эмес);

Шериктештиктин Мамлекеттер аралык кеңешинин 2005-жылдын 24-мартындагы №205 чечими менен кабыл алынган ЕврАзЭСтин транспорттук коридорун калыптандыруу жана өнүктүрүү боюнча макулдашылган саясатты жүргүзүү жөнүндө келишим;

Шериктештиктин Мамлекеттер аралык кеңешинин 2007-жылдын 18-апрелиндеги №331 чечими менен кабыл алынган ЕврАзЭСтин транспорттук маршруттарынын тизмеси;

Шериктештиктин Мамлекеттер аралык кеңешинин 2008-жылдын 25-январындагы №375 чечими менен бекитилген ЕврАзЭСтин БТС түзүү Концепциясы;

2010-жылдын 9-декабрындагы БЭМге катышуучу-мамлекеттерде кызмат көрсөтүүлөрдү сатуу жана инвестициялар жөнүндө макулдашуу.

Мейкиндикте автожол транспортун көп тараптуу жөнгө салуу ООНдун ЕЭК ИТКнын алкагында эл аралык макулдашуулар менен конвенциялардын жоболорун аткаруу жолу менен жүргүзүлөт.

2012-жылдан баштап автожол транспортунун ишин жөнгө салууну Евразия экономикалык комиссиясы транспорт жана инфраструктура Департаменти аркылуу жүргүзүлө баштаган.

Автомобиль транспортун жана автомобиль жолдорунун тармагын өнүктүрүү толугу менен улуттук деңгээлде ЕврАзЭСке мүчө-мамлекеттердин тийиштүү транспорт жана коммуникация министрликтери жана алардын түзүмдүк бөлүмдөрү тарабынан жөнгө салынат:

Беларусь Республикасында:

«БЕЛАВТОДОР» Департаменти;

Транспорт жана коммуникация министрлигинин автомобиль, шаардык электр транспорту жана метрополитен башкармалыгы.

Казакстан Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин автомобиль жолдор комитети, Транспорт жана коммуникация министрлигинин транспорттук контроль комитети;

Транспорт жана коммуникация министрлигинин автомобиль транспорт департамент.

Кыргыз Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин автомобиль жолдор башкы башкармалыгы;

Транспорт жана коммуникация министрлигинин автомобиль жана суу транспорту бөлүмү.

Россия Федерациясында:

Транспорт министрлигинин жол чарбасы жагындагы мамлекеттик саясат департаменти;

Федералдык жол агенттиги;

Транспорт чөйрөсүндө федералдык көзөмөл кызматы.

Тажикстан Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин жол-курулуш чарба башкы башкармалыгы;

Транспорт жана коммуникация министрлигинин жердеги транспорттун башкы башкармалыгы.

Интеграциялык процесстерди андан ары өнүктүрүүнүн жана Евразиялык экономикалык бирликти калыптандыруунун алкагында улуттуктан жогорку жөнгө салуу интеграциялык мааниси бар бир катар жаңы багыттарга жайылтылууга тийиш деп болжолдонот:

- Транспорттук кызмат көрсөтүүлөрдүн жалпы рыногун калыптандыруу (БЭМдин ичинде ташуулардын рыногуна жеткиликтүүлүк, автотранспорттук компанияларды түзүү ж.б.);
- автомобиль транспортун жана автожол маршруттарын өнүктүрүү жагында макулдашылган саясатты иштеп чыгуу;
- эл аралык уюмдар, биринчи кезекте ООНдун ЕЭК ИТК менен кызматташтыктын алкагында тараптардын макулдашылган позициясын иштеп чыгуу;
- транспорт жагында адистерди кесиптик окутуу боюнча стандарттарды шайкеш келтирүү;
- жүк ташуучулардын атаандашууга жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу максатында салык салуу системасын шайкеш келтирүү;
- туруктуу катнаштарда автомобиль менен жүргүнчүлөрдү эл аралык ташуунун маршруттук тармактарын кеңейтүү;
- автомобиль менен жүк жана жүргүнчүлөрдү эл аралык ташууларды аткарууга арналган кыймылдуу курамдын паркын жаңылоо үчүн шарттарды түзүү;
- транспорттук кызмат көрсөтүүлөрдүн эл аралык рыногунда улуттук автомобиль жүк ташуучулардын иши үчүн жагымдуу шарттарды иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу.

Жарандык авиация. Анын бүткүл иши улуттук, мамлекеттер аралык жана эл аралык ченемдер менен так жөнгө салынган. ЕврАзЭСке

мүчө-мамлекеттерде жарандык авиацияны өнүктүрүүнү көп тараптуу жөнгө салууну төмөнкүлөр жүргүзөт:

Жарандык авиациянын эл аралык уюму (ИКАО). ИКАОнун Чикаго конвенциясы жана анын 19 тиркемеси стандарттарды жана сунуш кылуу практикасын белгилейт, алар ЕврАзЭСке мүчө-мамлекеттердин улуттук мыйзамдарында эске алынган. Аларды ЕврАзЭСтин мамлекеттеринде жарандык авиациянын иштеши жана өнүктүрүү үчүн укуктук алкактарды, ошондой эле натыйжалуу жана туруктуу аба катнаштарынын коопсуздугун камсыз кылуу үчүн зарыл болгон стандартташтыруу деңгээлин түзгөн ондогон милдеттүү конвенциялар жана макулдашуулар (1929-жылдагы Варшава, 1999-жылдагы Монреаль, 2001-жылдагы Кейптаун жана башкалар) толуктайт).

1991-жылдагы жарандык авиация жөнүндө жана аба мейкиндигин пайдалануу жөнүндө макулдашууга ылайык уюштурулган Мамлекеттер аралык авиациялык комитет (МАК), ошондой эле жарандык авиация жана аба мейкиндигин пайдалануу боюнча Кеңеш, анын катчылыгынын функциясын МАК аткарат. Ошол эле ал ЕврАзЭСке мүчө-мамлекеттерде бирдиктүү колдонуу үчүн авиациялык техниканын көпчүлүк класстары (учактар, тик учактар, кыймылдаткычтар, аба дилдиректери жана башкалар) үчүн учууга жарактуулук ченемдеринен турган авиациялык эреже системасын, ошондой эле экология жагындагы (авиациялык ызы-чуу жана зыяндуу заттардын эмиссиясы боюнча) талаптарды тескейт. Бул система структурасы жана мазмуну боюнча ИКАОнун ченемдери (FAR, JAR/EASA) жана стандарттарынын батыш системалары менен шайкеш келтирилген. Авиациялык окуяларды териштирүү жагында авиациялык эрежелердин системасы толугу менен ИКАОнун сунуш кылынган эл аралык практикасына ылайык келет (Чикаго конвенциясына карата 13-тиркеме).

2012-жылдан баштап жарандык авиация ишин айрым аспектилерин өнүктүрүүнү жөнгө салууну Евразия экономикалык комиссиясы жана анын транспорт жана инфраструктура Департаменти аркылуу жүргүзүлө баштаган.

Жарандык авиация улуттук деңгээлде тийиштүү транспорт жана коммуникация министрликтери жана алардын түзүмдүк бөлүмдөрү тарабынан жөнгө салынат:

Беларусь Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин авиация департаменти.

Казакстан Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин жарандык авиация боюнча комитети;

Транспорт жана коммуникация министрлигинин транспорттук контроль комитети.

Кыргыз Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин жарандык авиация жана темир жол транспорту бөлүмү.

Россия Федерациясында:

Транспорт министрлигинин жарандык авиация жагындагы мамлекеттик саясат департаменти;

Аба транспортунун федералдык агенттиги.

Транспорт чөйрөсүндө федералдык көзөмөл кызматы.

Тажикстан Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин жарандык авиация башкы башкармалыгы.

Интеграциялык процесстерди андан ары өнүктүрүүнүн жана Евразиялык экономикалык бирликти калыптандыруунун алкагында улуттуктан жогорку жөнгө салуу жарандык авиациянын бир катар чөйрөлөрүнө жайылтылышы мүмкүн, аларга төмөнкүлөр кирет:

- ЕврАзЭСтин ичинде авиа транспорттук кызмат көрсөтүү рыногун жөнгө салуу (мүчө-мамлекеттердин ортосунда) – “бирдиктүү асманды” калыптандыруу;
- макулдашылган авиа транспорттук саясатты иштеп чыгуу;
- ЕврАзЭСтин макулдашылган авиациялык маршруттарын өнүктүрүү;
- эл аралык уюмдар, биринчи кезекте ИКАО менен кызматташтыктын алкагында тараптардын макулдашылган позициясын иштеп чыгуу;
- аба кодекстерин жана башка ченемдик-укуктук актыларды эл аралык стандарттарга жана сунуш кылынган практикага (ИКАО, МАК) ылайык келтирүү максатында аларды акырындык менен уинфикациялоо;
- чет өлкөлүк авиациялык бийликтер жана аэропорттор менен жерде жана аэропорттордо тейлөө үчүн жыйымдардын өлчөмүн азайтуу боюнча сүйлөшүүлөрдө макулдашылган позицияларды иштеп чыгуу;
- авиа жүк ташуучулар үчүн улуттук ээлик кылуу жана таануунун бирдиктүү критерийлерин, ошондой эле чет өлкөлүк авиа жүк ташуучулар үчүн ЕврАзЭСтин рыногуна жеткиликтүүлүк критерийлерин иштеп чыгуу;
- аэродромдордун жана аэропорттордун тармагын калыптандыруу жана өнүктүрүү жагында макулдашылган саясатты аныктоо;
- учкуч персоналдын күбөлүктөрүн өз ара таануу, ЕврАзЭСтин мүчө-мамлекеттеринин ортосунда учкуч персоналдын жеткиликтүүлүгүн либералдаштыруу, авиациялык персоналды даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу жагында биргелешкен программаларды жүзөгө ашыруу жагында макулдашылган саясатты калыптандыруу.

ЕврАзЭСтин мейкиндигинде деңиз транспортун көп тараптуу жөнгө салуу Эл аралык деңиз уюмунун (ИМО) алкагында жүргүзүлөт. Мүчө-мамлекеттерде ЕврАзЭСтин Интеграциялык комитетинин 2009-жылдын 26-ноябрындагы №1098 чечими менен аныкталган ИМОнун алкагында кабыл алынган жана ЕврАзЭСтин БТСтин келишимдик укуктук базасын калыптандырууда колдонууга сунуш кылынган

макулдашуулардын жана конвенциялардын жоболорун аткарат.

Деңиз транспортун өнүктүрүү улуттук деңгээлде ЕврАзЭСке мүчө үй чарбалары мамлекеттин – Беларусун, Казакстандын жана Россиянын транспорт жана коммуникациялар министрликтери жана алардын түзүмдүк бөлүмдөрү тарабынан жөнгө салынат.

Беларусь Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин деңиз жана дарыя транспорту башкармалыгы.

Казакстан Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин дарыя транспорту департаменти;

Транспорт жана коммуникация министрлигинин транспортко контролдук кылуу комитети;

Транспорт жана коммуникация министрлигинин инфраструктураны өнүктүрүү комитети (деңиз соода портторун өнүктүрүүгө тиешелүү бөлүктө).

Россия Федерациясында:

Транспорт министрлигинин деңиз жана дарыя транспорту жагында мамлекеттик саясат департаменти;

Деңиз жана дарыя транспорту федералдык агенттиги;

Транспорт чөйрөсүндө федералдык көзөмөл кызматы.

Интеграциялык процесстерди андан ары өнүктүрүүнүн жана Евразиялык экономикалык бирликти калыптандыруунун алкагында улуттуктан жогорку жөнгө салуу интеграциялык мааниси бар деңиз транспортун өнүктүрүүнүн бир катар маселелерине жайылтылышы мүмкүн:

- ЕврАзЭСтин алкагында (мүчө-мамлекеттердин ортосунда) деңизде кеме жүрүшү жана деңиз портторунун кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүгүн жөнгө салуу - транспорттук кызмат көрсөтүүлөрдүн жалпы рыногун калыптандыруу;
- Беларусь Республикасынын жана ЕврАзЭСке мүчө-мамлекеттердин желектери астында деңиз флотун түзүү жагында макулдашылган саясатты иштеп чыгуу;
- эл аралык уюмдар, биринчи кезекте ИМО менен кызматташтыктын алкагында макулдашылган позицияны иштеп чыгуу;
- деңиз транспортунун кызматкерлерин даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу жагында биргелешкен программаларды жүзөгө ашыруу.

Ички дарыя транспорту. Аны ЕврАзЭСтин мейкиндигинде көп тараптуу жөнгө салуу ООНдун ЕЭК ИТК тарабынан жүргүзүлөт. Мүчө-мамлекеттерде ЕврАзЭСтин Интеграциялык комитетинин 2009-жылдын 26-ноябрындагы №1098 чечими менен аныкталган ИМОнун алкагында кабыл алынган жана ЕврАзЭСтин БТСтин келишимдик укуктук базасын

калыптандырууда колдонууга сунуш кылынган макулдашуулардын жана конвенциялардын жоболорун аткарат.

Ички дарыя транспортун өнүктүрүү улуттук деңгээлде ЕврАзЭСке мүчө үй чарбалары мамлекеттин – Беларусун, Казакстандын жана Россиянын транспорт жана коммуникациялар министрликтери жана алардын түзүмдүк бөлүмдөрү тарабынан жөнгө салынат.

Беларусь Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин деңиз жана дарыя транспорту башкармалыгы.

Казакстан Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин дарыя транспорту департаменти;

Кыргыз Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин автомобиль жана дарыя транспорту бөлүмү.

Россия Федерациясында:

Транспорт министрлигинин деңиз жана дарыя транспорту жагында мамлекеттик саясат департаменти;

Деңиз жана дарыя транспорту федералдык агенттиги;

Транспорт чөйрөсүндө федералдык көзөмөл кызматы.

Тажикстан Республикасында:

Транспорт жана коммуникация министрлигинин жер транспорт башкы башкармалыгы.

Интеграциялык процесстерди андан ары өнүктүрүүнүн жана Евразиялык экономикалык бирликти калыптандыруунун алкагында улуттуктан жогорку жөнгө салуу ички дарыя транспортун өнүктүрүүнүн бир катар маселелерине жайылтылышы мүмкүн:

- БТСтин алкагында (мүчө-мамлекеттердин ортосунда) ички дарыя транспортунун кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүгүн жөнгө салуу - транспорттук кызмат көрсөтүүлөрдүн жалпы рыногун калыптандыруу;
- ЕврАзЭСке мүчө-мамлекеттердин биринин башка мамлекеттердин желектери астында кемелердин ички дарыя жолдоруна өз ара жеткиликтүүлүгү жагында макулдашылган саясатты иштеп чыгуу;
- эл аралык уюмдар, биринчи кезекте ООНдун ЕЭК ИТК менен кызматташтыктын алкагында тараптардын макулдашылган позициясын иштеп чыгуу;
- ички дарыя транспортунун кызматкерлерин даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу жагында биргелешкен программаларды жүзөгө ашыруу;
- ички дарыяларда сүзүү жана “деңиз-дарыяда” сүзүү кемелеринин флотун жаңылоо үчүн шарттарды түзүү.

Рецензент: д.э.н. Азисбаев Р.Э.